

nas da kršćanstvo nije započelo „nama“. Na tom tragu Naselli ističe kako poznavanje razvoja teologije kroz povijest pomaže nam razlikovati između pravovjerja i hereze. To me pak navodi na zaključak kako jedan od razloga zašto kršćani danas mogu tolerirati ili čak podržavati heretička učenja, jest što ne znaju povijest Crkve i teologije. Treće, u poglavlju o biblijskoj teologiji Naselli također „pogađa u sridu“ kada ističe i, dopustite mi da to kažem svojim riječima, da samo ako ćemo čitati Bibliju opet i iznova, moći ćemo povezati njezine različite dijelove (str. 231-239). Iz vlastita iskustva mogu reći kako kršćani imaju velikih problema uvidjeti da je Biblija jedna velika priča, a dio problema zasigurno leži i u činjenici što ne čitaju dovoljno svoje Biblije.

Ova je knjiga prvenstveno namijenjena studentima teologije, ali svi oni koji su u nekom vidu služe u službi Riječi mogu imati koristi od nje. Knjiga je široka, duboka, jednostavna i praktična, i moja je nada i molitva da će ova knjiga jednoga dana biti prevedena na hrvatski jezik. Bog zna da nam trebaju ovakve kvalitetne knjige.

Ervin Budiselić

Tim Gray – Jeff Cavins

Hoditi s Bogom: Putovanje kroz Bibliju

Verbum, Split, 2018., 351 str.

Knjiga *Hoditi s Bogom: Putovanje kroz Bibliju* djelo je nastalo zajedničkim radom katoličkih autora Tima Graya i Jeffa Cavinsa, izvornog naslova *Walking with God: A Journey through the Bible*, koje hrvatskim čitateljima u prijevodu Emine Kovačević donosi splitski Verbum. Dr. Tim Gray autor je nekoliko knjiga, međunarodni govornik i profesor Svetog pisma na Augustine Institute u Denveru, a Jeff Cavins sličnog je profila, međunarodni je govornik i predavač Svetog pisma, ali i bivši protestantski pastor i obraćenik na (rimo)katolicizam. Ostaje subjektivan dojam ovoga čitatelja da vjerojatno upravo pozadina potonjeg autora neodoljivo daje knjizi, odnosno pristupu i metodologiji proučavanja biblijskoga teksta, određeni protestantski ton i stil, što će, ovisno o čitatelju, netko možda smatrati prednošću, a netko manom, dok to većina čitatelja vjerojatno neće niti primijetiti.

Cilj je knjige, kako to sami autori navode u Uvodu, „rasvijetliti veličanstvenu radnju biblijskoga izvještaja koji proizlazi iz jedinstva Božjega nauma“ (10-11). Također, svrha je knjige ponuditi „cjelovito iščitavanje Svetoga pisma u njegovu konačnome obliku kakvoga nalazimo u Bibliji, uz istovremeno priznavanje presudne važnosti povijesti za razumijevanje i proučavanje Božje riječi“ (12). Upravo to autori i čine: kronološki vode čitatelja kroz odabrane ključne biblijske događaje i teme te jednostavnim jezikom, uz povremene zanimljive činjenice, koje dodat-

no produbljuju čitateljevo razumijevanje biblijskoga teksta, prepričavaju biblijske događaje, objašnjavaju njihov povijesni i kulturološki kontekst te teološki značaj u Božjem planu spasenja. Autori pošteno naglašavaju kako njihovo tumačenje Pisma nužno „ne odražava konsenzus biblijskih stručnjaka ili da je to tumačenje koje vjerni katolici moraju prihvatiti“, već da se radije služe „slobodom tumačenja kakvu nam omogućuje katolička tradicija, ostajući pritom vjerni uputi za tumačenje Pisma koju je dao sv. Augustin: dok god se neko tumačenje ne protivi ljubavi (...) ono je ‘sigurno’, pa makar bilo i zabluda“ (13), što, ovako izrečeno, pa i unatoč tomu što dolazi od velikog Augustina, možda i nije baš najsretniji pristup tumačenju Svetoga pisma. No, u svakom slučaju, autori žele naglasiti kako u svome pisanju žele „nužno izbjeći opasnost iznošenja tumačenja koje bi bilo protivno ljubavi ili vjeri Crkve“ (13).

Upravo zbog već spomenutoga prepričavalačkog načina pisanja ove knjige, gdje autori vode čitatelja kroz biblijski tekst i događaje, nije lako sažeti sadržaj knjige, jer se ne radi o tipičnoj knjizi u kojoj obično autor u vlastitoj postavljenoj strukturi iznosi svoje misli i argumentaciju postavljene teze, tako da će i samo predstavljanje sadržaja ove knjige, po njezinim poglavljima, biti pomalo drugačije, u kojem će biti više istaknuta struktura knjige s naglaskom na samo neke od bisera koje su autori „izronili“ iz biblijskih dubina na površinu i poklonili ih čitateljima nego na sam sadržaj u klasičnom metodološkom smislu i pristupu.

Dakle, knjiga ima 351 stranicu, uključujući Kazalo, sadržaja podijeljenog u 12 poglavlja, a uz tekstualni su sadržaj dani i tabelarni prikazi tema kojima se autori u tom trenutku bave, mape koje pomažu čitatelju smjestiti događaje u geografskom prostoru, ilustracije koje pomažu vizualizirati opisano te povremeno tematski povezane i vizualno istaknute umetke u tekst koji doprinose osnovnom tekstu pružajući različite informacije koje pridonose razumijevanju šire slike. Autori tu povremeno daju i različite doktrinarno-dogmatske upute namijenjene katoličkim čitateljima pri čemu katkad citiraju za njih relevantne katoličke izvore, što nekatoličkog čitatelja neće zasigurno omesti u njegovu temeljnom proučavanju, već ga može samo dodatno informirati o pojedinim vjerovanjima i uvjerenjima Katoličke Crkve i katoličkih vjernika.

Svako je poglavlje knjige predstavljeno kroz nešto što autori nazivaju „čino- vi“, kao aludiranje na dramu koja se odvija u zasebnim, ali povezanim prizorima, „od kojih svaki nadopunjuje ostale i s njima tka jednu kompleksnu pripovijest“ (15). Tako u prvom poglavlju pod nazivom „Početci svijeta“ autori u četiri čina („Stvaranje“, „Pad“, „Potop“ i „Kula Babilonska“) predstavljaju prvih 11 poglavlja Knjige Postanka, baveći se središnjim temama Božjega stvaranja svijeta, ljudskoga pada u grijeh, velikog potopa svijeta i izgradnje Kule Babilonske. Za njih ova poglavlja iz Postanka nisu znanstveni udžbenik, već teološki spjev, pjesma u prozi, te kažu da nas ova četiri čina koja opisuju početke svijeta pripremaju za

„priču o Izraelu, o svim nacijama i narodima, ali i za cjelinu biblijske pripovijesti. Ako ne razumijemo ovu temeljnu priču početaka svijeta, teško ćemo moći shvatiti smisao Izraelove priče i smisao naših vlastitih životnih priča“ (16). Gray i Cavins uočavaju paralele između stvaranja i potopa i ukazuju čitatelju na njih, poput, primjerice, da potop počinje sedmoga dana (Post 7,10), figurativno dan nakon završetka stvaranja, zatim vide Nou kao „novog Adama“ i pretka budućih naraštaja, Adama koji nije bio vjeran jednoj Božjoj zapovijedi, za razliku od Noe koji ih izvršava sve (Post 7,5), Noin pad u grijeh (Post 9) ima opisnih sličnosti s Adamovim (zabranjeni plod, golotinja, stid, pad u grijeh, prokletstvo...) i sl. Također, autori daju zanimljivo tumačenje i argumentaciju Post 9 i pripadajućih događaja, posebno Hamova čina „opažavanja gologa oca“ tumačeći ga kao Hamovo silovanje vlastite majke te prokletstva Kanaana (Hamova sina), kao ploda toga incestuoznog čina. Hamovi će potomci osnovati Egipat, Asiriju i Babilon, mjesta na kojima će Izrael kasnije robovati i biti u progonstvu, dok će od Kanaana poteći Kanaanci, Amorejci i Jebusejci, narodi s kojima će Izrael imati velikih problema u osvajanju Obećane Zemlje.

U drugom poglavlju pod nazivom „Patrijarsi“ pratimo četiri čina („Abraham i novi početak“, „Izak i Abrahamov rod“, „Prevarant Jakov“ i „Miljenik Josip“) u kojemu je predstavljeno razdoblje patrijarha, odnosno Abraham i njegovi potomci od kojih će nastati veliki narod. Od zanimljivosti koje se ovdje mogu istaknuti su tumačenje pojavljivanja Melkisedeka u Post 14,18-20, ne kao osobnoga imena, već kao službenog imena i vladarskog naslova („melek“ / kralj, „cedek“ / pravednost; „kralj pravednosti“), kralja Šalema, za koji autori ostavljaju mogućnost da se zapravo radi o Noinom najstarijem sinu Šemu koji je teoretski mogao biti živ u ovo doba jer je, prema svjedočanstvu Pisma, živio 500 godina (Post 11,10-11), dok je mjesto Šalem ono što će se kasnije zvati Jeruzalem, mjesto koje ima velik značaj za izraelsku društvenu i religijsku povijest. Još jedna zanimljivost na koju autori ukazuju nalazi se u Post 15, kada Bog pokazuje Abrahamu zvijezde na nebu i govori mu koliko će mu biti potomstvo, a gdje autori tvrde da se ovaj događaj odvija danju (Post 15,11-12) te, da unatoč tome što Abraham ne može vidjeti zvijezde koje mu Bog pokazuje, one su ipak na nebu i on treba Bogu vjerovati da je to tako, kao što neće moći vidjeti niti svoje brojno potomstvo, već treba Bogu vjerovati na tome obećanju. Nadalje, brdo Morija, na kojem je Abraham trebao žrtvovati Izaka, odnosno janje za žrtvu pomirnicu, mjesto je gdje će biti kasnije izgrađen hram u kojemu će se svaki dan prinositi janje na žrtveniku (2 Ljet 3,1-3), a Jeruzalem je ujedno i mjesto gdje će biti prinesena konačna žrtva – Janje, Isus Krist.

U trećem se poglavlju „Egipatsko ropstvo i izlazak“ opet nalaze četiri čina („Mojsijev poziv“, „Znakovi i čudesa“, „Savez na Sinaju“ i „Protivne privrženosti“), a priča o Izraelu nastavlja se u Egiptu, gdje je i biblijska knjiga u čijem je fokusu Knjiga Izlaska. Tri su ključne teme za koje autori smatraju da prožimaju

ovu knjigu, koje se strateški ponavljaju i razvijaju: teme imena, spoznaje i služenja (pr. značenje Mojsijeva imena, ime Božjega brda, objava Božjega imena u gorućem grmu, upoznavanje i spoznaja Gospodina od egipatskog faraona i izraelskog naroda, otkrivanje istinskog služenja Bogu i dr.). Deset pošasti, koje je Bog poslao na Egipat, autori tumače kao poraz egipatskih bogova (Izl 12,12), te se tako, primjerice, krvavi Nil odnosi na boga Hapija, žabe na boginju Heket, tama na zemlji na boga sunca Ra i sl. Što se pak desete pošasti tiče (pomora prvorodenaca), „od izraelskog se naroda očekuje da i sam preuzme aktivnu ulogu te da javno istupi protiv lažnih bogova Egipta. U egipatskoj mnogobožачkoj religiji štovali su se jaganjci, ovce i koze, te je stoga žrtvovanje janjeta predstavljalo bogoubojstvo i zločin koji zahtijeva smrtnu kaznu. Kako bi spasili svoje prvorodence, Izraelci će morati javno prokazati egipatsko idolopoklonstvo (koljući jaganjce vlastitim rukama i obilježavajući svoje nadvratnike i dovratnike naočigled svih Egipćana) da po tome javnom odreknuću zadobiju slobodu. Izraelci moraju izabrati hoće li služiti (*avad*) lažnim egipatskim bogovima ili će žrtvovati (*avad*) Boga svojih otaca“ (92-93). Izraelski izlazak iz Egipta autori izvrsno svode na jednu rečenicu: „cilj Izlaska nije bila tek sloboda *od* nečega, tj. ropstva, nego sloboda *za* nešto: za to da Izrael upozna i služi Gospodinu svim svojim srcem“ (96).

Četvrto poglavlje „Pustinjska lutanja“ u tri čina („Taborovanje u Sinajskoj pustinji“, „Pripovijest o putovanju“ i „Zakon“) primarno obuhvaća Knjigu Brojeva i priču o četrdeset godina lutanja izraelskoga naroda u pustinji, dok peto poglavlje „Osvajanje i suci“ (činovi „Jošua“ i „Suci“) predstavlja razdoblje osvajanja i sudača, odnosno događaje zapisane u Knjizi o Jošui i Knjizi o Sucima. Autori govore o paralelama između Mojsija i Jošue, poput skidanja obuće na svetom tlu (Jš 5,15), Bog će biti s Jošuom kao što je bio s Mojsijem (Jš 1,5), Jošua predstavlja narod pred Bogom kao što ga je Mojsije predstavljao i sl., te zaključuju kako bi ove „paralele čitatelje trebale podsjećati na činjenicu da se ljudski vladari mijenjaju od naraštaja do naraštaja, ali da u sve vijeke vlada isti Gospodin“ (140).

U šestom poglavlju pod nazivom „Kraljevstvo“ u četiri čina („Samuel“, „Šaul“, „David“ i „Salomon“) pratimo priču o posljednjem značajnom izraelskom sucu Samuelu i kraljevima ujedinjenog izraelskog kraljevstva (Šaulu, Davidu i Salomonu) čija su djela i životi opisani u Prvoj i Drugoj knjizi o Samuelu i u Prvoj knjizi o Kraljevima. U nastavku, u sedmom poglavlju pod nazivom „Razdijeljeno kraljevstvo“, u činovima „Kraljevstvo se dijeli“, Sjeverno kraljevstvo – Izrael (deset plemena)“ i „Južno kraljevstvo – Judeja“, nastavlja se biblijska pripovijest u Prvoj i Drugoj knjizi o Kraljevima u čijem je središtu podjela cjelovitog izraelskoga kraljevstva na dva dijela. Autori opisuju vladare i vladavine nad oba kraljevstva, konstatirajući da se svi „vladari sjevernoga kraljevstva pokazuju nevjernima i svaki je gori od onoga prethodnog, sve do asirskoga osvajanja. Nažalost, isto se može reći i za gotovo sve kraljeve južnoga kraljevstva (Judeje), koje čine Judino i

Benjaminovo pleme, zajedno sa svećeničkim Levijevim plemenom“ (214).

Osmo poglavlje pod nazivom „Progonstvo“ u dva sama po sebi nazivom razumljiva čina („Sjeverno kraljevstvo u progonstvu“ i „Južno kraljevstvo u progonstvu“) odnosi se primarno na Drugu knjigu o Kraljevima i asirsko osvajanje Sjevernoga kraljevstva te babilonsko osvajanje Južnoga kraljevstva, dok autori ovdje konzultiraju i događaje opisane u Danielu i Ezekielu te deuterokanonskoj knjizi Tobiji. U devetom se poglavlju pod nazivom „Povratak“ (činovi „Zerubabel i obnova Hrama“, „Ezra i pouka iz Zakona“ te „Nehemija i obnova gradskih zidina“) pripovijest nastavlja razdobljem povratka ostatka izraelskoga naroda iz progonstva primarno opisanim u knjigama Ezre i Nehemije. Povratak prognanika u Judeju događa se u tri velika vala, a u svakome od ta tri vala postoji jedna ključna osoba koja izvršava jednu etapu obnove: Zerubabel predvodi prvi povratnički val, bit će upraviteljem Jeruzalema i započet će obnovu Hrama; Ezra je na čelu drugoga povratničkog vala, vratit će judejski narod na putove Zakona; Nehemija predvodi treći val i obnavlja jeruzalemske zidine. Deseto poglavlje pod nazivom „Makabejski ustanak“ (činovi „Makabejci“ i „Alternativa nasilju“) bavi se događajima zapisanim u deuterokanonskim knjigama Prva i Druga knjiga o Makabejcima te je ujedno i posljednje poglavlje u knjizi koje se odnosi na starozavjetne biblijske knjige i događaje.

Dakle, primjetno je da su autori smatrali kako je potrebno puno više vremena i teksta posvetiti starozavjetnim nego novozavjetnim temama, tako da su u preostala dva poglavlja (šezdesetak stranica od ukupno preko 340 stranica čistoga teksta) predstavljeni novozavjetni događaji i teologija. Tako 11. poglavlje pod nazivom „Dolazak Mesije“ u četiri čina („Rođenje Kralja“, „Isusovo javno djelovanje“, „Isusova muka i smrt“ i „Isusovo uskrsnuće“) predstavlja život Isusa Krista od njegova rođenja do smrti, njegovo djelovanje i naučavanje, a o čemu čitamo u evanđeljima. Autori podsjećaju čitatelja da se ona „ista radnja koja je započela u Knjizi Postanka nastavlja u životu Krista i njegove Crkve. Zbog toga se Novi zavjet mora čitati u svjetlu Staroga zavjeta, a pripovijest Staroga zavjeta doseže svoj vrhunac i ispunjenje u Novome zavjetu. Božji Sin, Isus Krist, bit će potvrda svih Božjih riječi, djela, obećanja, saveza i navještaja koje je Bog uputio po prorocima“ (277).

I u konačnici, u 12. poglavlju pod nazivom „Crkva“ (činovi „Svjedoci u Jeruzalemu“, „Svjedoci u Judeji i Samariji“ i „Svjedoci do nakraj zemlje“) zbirno su sadržane sve preostale novozavjetne knjige s posebnim fokusom na Djela apostolska. Budući da knjiga nema klasičan zaključak, može se reći da autori zaključuju svoje prepričavanje Božjeg plana spasenja i biblijske povijesti Božjeg odnosa sa svojim narodom predstavljenim u ovoj knjizi sljedećim riječima koje su ujedno i poziv upućen svima onima koji će čitati ovu knjigu: „I dok se ovo posljednje razdoblje biblijske pripovijesti o kojem pripovijedaju Djela apostolska ovdje završava, Božjoj priči tu nije kraj. Ona se nastavlja, kao što nam jasno govori Knjiga

Otkrivenja, u očekivanju vremena kad će s neba sići Novi Jeruzalem i kad će sve što je iznova započelo u Kristu Isusu doživjeti svoje potpuno ostvarenje. A dok povijest smjera prema tome veličanstvenom trenutku, Bog svakoga od nas poziva, kao što je pozvao Abrahama, Mojsija, Rutu, Davida, Mariju, Petra i Pavla, da mu kažemo 'da', te s njime uđemo u Savez i prihvatimo svoju ulogu u njegovoj priči – ulogu svjedoka Isusa Krista“ (340).

Knjiga *Hoditi s Bogom: Putovanje kroz Bibliju* uistinu je zanimljiv pisani prohod kroz Sveto pismo, uzbudljivo putovanje kroz vrijeme i hod s Božjim izabranim narodom kroz povijest njegova odnosa s Bogom. To je jedna, možda ne jedina, ali svakako jedna od rijetkih knjiga dostupna čitateljima na hrvatskom jeziku, a koja daje pregled gotovo cijelog Svetoga pisma, odnosno preciznije rečeno, pregled nekih od njegovih ključnih tema, od kojih su neke istaknute i u gornjem tekstu. Za ovoga čitatelja knjiga je veliko iznenađenje i, iskreno rečeno, premašila je sva očekivanja.

Autori pokazuju izvrsno poznavanje biblijskoga teksta, žele podijeliti s čitateljem ono što znaju i entuzijastični su oko toga jer očigledno shvaćaju važnost čitanja i proučavanja Pisma. Nažalost, tek povremeno citiraju ili daju reference na druge autore, stručnjake u pojedinim temama, a bilo bi i korisno kad bi knjiga sadržavala popis bibliografskih jedinica po poglavljima na koje bi čitatelj bio upućen za daljnje i dublje proučavanje teme. S obzirom na to da je ovo knjiga o Knjizi, za potpunost sadržaja je ipak potrebno otići na sam izvor, u Bibliju. Možda je to očigledno, ali ipak valja naglasiti kako je ovo knjiga koju se najbolje čita i razumije imajući pri ruci Bibliju i konzultirajući biblijske tekstove o kojima autori govore jer će tako čitatelj imati potpunije razumijevanje onoga što čita.

Knjiga je strukturalno dobro organizirana, metodološki prikladna, jasna i pregledna. Gray i Cavins daju čitatelju korisne informacije, vode ga kroz njih, pažljivo ga i strpljivo poučavaju, a s ciljem kako bi imao bolje razumijevanje onoga što čita u tom trenutku, kako bi bolje razumio Boga i njegova djela te u konačnici kako bi se približio vjeri i Bogu. Svakako ju je korisno barem jednom pročitati, ali joj se moguće iznova vraćati jer obiluje zanimljivim informacijama i tumačenjima, posebice u starozavjetnom kontekstu.

Dakle, zaključno rečeno, ovo je djelo prikladno i korisno za čitanje onome tko ne zna puno ili čak ništa o sadržaju Biblije, kršćanskome Bogu i vjerovanju, ali je nevjerojatno korisno i poučno i za one koji već čitaju i proučavaju Bibliju i jamačno će svakome čitatelju ponuditi poneku novu činjenicu, novi pogled na neku temu ili pak nekakvo drugačije tumačenje određenoga biblijskog teksta. Ovo *Putovanje kroz Bibliju* je putovanje na koje vrijedi poći jer će mnogo toga što čitatelj bude vidio i spoznao na tom putu zasigurno ponijeti sa sobom kući.